

ÖRÖK MÉCSEK II.

Dr. Takáts Sándor: Régi Magyar Asszonyok

Lapunk nemrégén megjelent számában közöltük a szabad földön élő magyarok Nemzeti Világszövetségének véleményét a „magzatelhajtással”, valamint a „fogamzást megelőző” tablettákkal szemben. Írtuk akkor, hogy azoknak, akik ismerik a magyar nép szellemiségét, semmi okuk arra, hogy gyászbeszédeket tartsanak a Jövendő felett. Nagyobb viharokat is kibírt már a magyarság és átélt sok olyan idegen hatalmi túlsúlyt, amely elnyelni igyekezett. Emlékeztet, hogy véleményünket, népünkbe vetett sziklaszilárd hitünkre építettük — a magyarság erkölcsi erejére. Istenbe vetett egyszerű, de őszinte hite és az, hogy még tudat alatt is tartózkodik mindentől, amely neki idegen.

Nekünk, akik a sorokat írjuk, — bejárva a népek országútját — módunkban volt megismerni más népek erkölcsi felfogását és viszonyát a Teremtőhöz. Megállapíthatjuk, hogy bár akadnak, akik fényesebben és hangosabban vallják meg hitüket, de olyan őszintén és tiszta szívvel kevesen borulnak Isten színe elé, és kevesen ejtik olyan gyermeki alázattal a szót: Édesatyánk! — mint a magyar nép.

Méltatlan utódai lennénk honfoglalás előtti őseinknek, hogyha a kereszténységgel felvett hitünk alapjait, elhallgatni akarnánk a Fehér Ló Legendájában..., őseink EGYISTEN hitében és elhallgatnánk, hogy a szépséges Szűz Mária kultusz is ott virágzott már a pogány ősmagyarok sátrában termő Boldogasszony képében — mint olvashatjuk krónikásaink tollából. Az ó-hit, párosulva az új-hitünkkel, végtelen erkölcsi alapot jelent az! Csakis ez a mindennél erősebb alap, a tiszta, mélységes, Istenbe vetett hit és az abból áradó erkölcsi erő képes arra, hogy népek tengerében megálljunk. Őseinknek is megvolt a fogalmuk a Hazáról. Mint olvashatjuk, szent volt a temetkezési helyük, mert az csak pora egyesült ott a földdel... ez lassan átment a Haza fogalmává; szent a hely, amelyből vétettünk, s szent, amelybe tétettünk!

Vajon Krisztus példái ellen cselekedtek-e a magyar elődeink? Nem!

Nézzük Krisztus példáját. Lukács evangélista 19. rész 41. versében azt mondja: „... és amikor közeledett — Jézus — látván a várost, síra azon...! Dr. Ravasz református püspök úgy magyarázza Lukács evangélistát: „...Krisztus embersége zokogott fel a fájdalomban, látva a várost, szülőföldjét, — amely elpusztult... micsoda érzés lehetett az, hogy könnyekre

bírta a Nagy Szenvedőt, aki könnyek nélkül vitte a Golgotára az emberiség bűneit? Jézus embersége zokog a földi hazáért, övé volt az örökkévalóság, bírt az egész földdel és mégis fájoan drága volt neki egy parányi föld, a rajta járó-kelő, szomorú emberek, hegyeknek, völgyeknek édes vonala, az anyanyelv csodálatos muzsikája, átöröklött szenvedések, álmok, és remények szövedéke. Kicsiny volt az ő hazája, keményszívű és megvetett népe, idegen nyelve, kopár, vagy egyszerű a határa, s mégis könnye hullt a haza földjére, jaja szállt felette, a fájdalom, mint egy kiterjesztett szárny, féltlen betakarta...”

Mit szólnak a fentiekhez azok, akik Krisztus követinek tartják magukat, de a hazához való hűség és szeretet fogalmát tagadják? Avagy; megismerni sem óhajtják?

Magyar népünk, hogyha nem lenne hordozója még tudat alatt is ezen erkölcsi erőnek, — meg nem maradhatott volna azon a helyén Európának. Eljön az idő előbb-utóbb minden népek fölé. Elérkeznek a Történelem nagy keresztútjához, és előttük lebeg a lét-, vagy nemlét kérdése. A nagy történelmi fordulókkal járó idők elsöprik azokat, akik nem erkölcsi alapon állanak. Miként a természetben, úgy a Történelemben is pusztítanak néha nagy, véres zivatarok...

Magyar nemzetünk fölött a középkorban vonult át egy a maihoz hasonló szörnyű vihar és Nemzetünk a lenni, vagy elpusztulni szörnyű kérdését látta az ország fölött, lángbetűkkel írva.

Keletről zúdult akkor is a vihar... a török elindult, hogy adófizetőjévé tegye az osztrák római császárságot. Útja keresztül vezetett Hazánkon. Nem tudjuk és nehéz elgondolni is, hogyan nézne ma ki Európa térképe, hogyha őseink útjába nem állanak a Nyugat felé igyekvő hódítóknak? Otthon, az iskolákban tanultunk valamit — most látjuk, milyen szánalmasan keveset — a török hódoltság koráról. Kint kóborolva a világban, a különböző levéltárakban tekintve széjjel, azután külföldi nyelveken megjelenő irodalmat olvasva látjuk, hogy sokkal bővebb magyarázat is van a török hódoltság okára. És most tudjuk igazán felmérni, ezeket a külföldi forrásmunkákat látva, hogy őseink micsoda emberfeletti erőfeszítést vittek véghez, — nem magukért, hanem a magyar jövőért. Különösen feltűnő sok helyről hozza a dokumentumokat a magyarországi török hadjáratról és annak okairól Harold Lamb, amerikai történész, aki *Suleiman the Magnificent* („A csodálatos Sulejman”) című könyvét török barátainak ajánlja előszavában, s a török nagyságnak kíván művében emléket állítani. Mődfelett

ajánljuk ezt a könyvet elolvasni mindenkinek, akinek módjában van, mert ritka értékes felvilágosításokat szerezhetsz belőle... Land of War... A háború országa... Magyarország... természetesen Harold Lamb könyvében az események színhelye. Zrínyi Miklós, a szigetvári hős, úgy jelenik meg előttünk Harold Lamb könyvében, ahogyan — sajnos! — nem ismerhettük meg a magyar tankönyveinkben sem... Suleiman, a csodálatos hadvezér, csodálatos ellenfele...! Aki teheti, olvassa el, minden könyvtárban megvan.

Milyen lehetett a magyar családok sorsa abban a borzalmas viharban? Áldott fény melengette a kis csibéket védő szárnyak alatt... magyar asszonyok védték a fészket, amelyben kikeltek ezek a drága apróságok... akiket úgy vettek akkor, mint az Úristen legdrágább ajándékát... az ÉLETET. Az élet, pedig az anyákon keresztül újul meg... így lesz az anya a Teremtő munkatársa mindörökké, amíg élet van a földön. És ilyennek látták a nőket a férfiak is... Isten munkatársainak, az élet örökkévalóságánál... örök munkatársnak a férj oldala mellett... értékük mindennél drágább volt... édesanyák voltak. Az akkori időknek megfelelően néha nemcsak a saját gyermekeiknek, de sokszor mások gyermekeinek is. És nem fáradtak bele ebbe a magasztos hivatásba... kötelességbe... Magyar Nők voltak. A történelem kívánta erejüket... de szívük, lelkük minden rezdülését is... és könnyűszerrel adták. Milyen szegények lehetnek azok a népek, akiknek történelméből hiányoznak ezek az Örök Mécsesek... az anyaság, a honleányi lélek, a nemzeti szellem örök mécsesei... És milyen gazdagok vagyunk mi, — elesettségünkben is, olyan kincsünk van, nem sokaknak... kőszikla erős hitünk. Hitünket erősíti őseink példája, akik túléltek Mohácsot... majd a következő gyászokat... és él a magyar.

Mielőtt elővennénk Örök Mécseseink... Régi Magyar Asszonyaink korabeli levelezését, hogy azokat olvasgatva, újra érezzük fényük ma is élető melegét, tegyük le a hála és kegyelet virágait dr. Takáts Sándor kegyesrendi tanár, rk. Püspök sírjára. Dr. Takáts gyűjtötte össze és adta ki ezt a remekművet 1914-ben Magyarországon.

Amennyiben szívünk szerint cselekedhetnénk, akkor Takáts Sándor könyvét úgy, ahogy van... sok-sok példányban kinyomtatnánk... s minden élő és eljövendő magyar nőnek odaadnánk s hagynánk, olvasni. Ugyanis nemcsak a Régi Magyar Asszonyok levelezése, de a Takáts Sándor írása is olyan, hogy szinte érezzük; nem szűnt meg a halállal pesztrálni a lelkeket. Most is tanít... oktat, és példát állít Takáts Sándor nemcsak Isten országa, de a Hazánk szolgálatára is. Hazánkban a nemzeti szellemiség ellen hadjá-

rat indult már az I. világháború előtt. Mikszáth is sajnálkozva emlegeti már műveiben a nemzeti szellem — tévedés ne essék — nem satnyulását, — hanem — száműzetését!!! És, amikor a nemzeti szellemiséget száműzni akarják néhányak, akkor olyan hatalmas szellemóriásokat termel ki magából Nemzetünk, mint Takáts Sándor, aki egyetlen munkájával is; a magyar nemzeti szellemet emeli magasba fáklyának. Elénk tárja a legtragikusabb magyar kornak szellemi nagyságait, — követendő példának. Amit lehet, mindet megteszünk, hogy minél erőteljesebben emelkedjék ki Takáts Sándor munkássága is ősanánk levelezésénél, a jelen szűkre szabott hasábú lapjain is.

Köszönetet mondunk azután dr. Fehér Mihálynak, a montreali református lelkipásztornak, aki Takáts Sándor könyvét kihozta az Óhazából és könyvtárában dédelgeti. Helyette egyebet is hozhatott volna, de kincsként hozta az Óceánon át...

Mit köszönjük azoknak, akikről szól ez a könyv, mit köszönjük a Régi Magyar Asszonyoknak?

Anyáink... Néktek köszönjük, hogy Istenbe vetett hitünket lelkünkbe plántáltátok... köszönjük Krisztust... köszönjük a drága Nagy Szenvedőt, Hazánkat, akit Ti tartottatok meg magyarnak. Legyen emléketek áldott, és szellemiségtek fénye mutassa az utat új- és új évezredek felé...

Dr. Takáts Sándor írja: Az ember ízlése és felfogása napról-napra változhatik. Nevetségesnek találhatja, amit jámbor eleink szépnek és magasztosnak tartottak. Gúny tárgyává teheti, ami azelőtt nemzetünk féltett kincse volt. Lealacsonyíthatja a felemelőt; kacaghatja, gyűlölni, amit egykoron odaadóan szerettek és tiszteltek. De egyet soha el nem érhet; azt soha meg nem akadályozhatja, hogy a mélyen gondolkodó lélek ne keresse, ne szeresse a régit, a magyart, a nemzetit; ne csodálja azt a munkás tiszta életet, azt a minden íziben nemzeti gondolkozást, azt a kőnél szilárdabb hitet, amely a XVI. század nagy magyar asszonyainak életében örök példaul felénk ragyog. Aki melegegni akar, közelebb megy a tűzhöz. Aki magyar lelkét akarja felvidítani és felmelegíteni, olvassassa régi nagyasszonyaink megsárgult leveleit, s mélyreható szemmel tanulmányozza azokat, lélekmelegítő és felemelő hatásukat lehetetlenség nem éreznie. Hangjuknak egyszerűsége és közvetlensége csak fokozza a hatásukat.

A levelek, amelyeket nagyasszonyaink írtak, az ő életük legszebb dicsérete. Emellett még az a jó tulajdonságuk is megvan, hogy ezernyi aprósággal szolgálnak a régi magyar családi élet megértéséhez. Így hát műveltség-

történetünknek is elsőrendű forrásai azok. Ilyen módon az egész nemzetet érdeklő cél e leveleknek s velük az íróiknak a megismerése.

E sorok írója meggyőződése, hogy olvasóink elsősorban arra kíváncsiak, hogyan éltek... s munkálkodtak a szigetvári hősnek — akiről köztudomású, hogy felesége nem magyar nő volt — gyermekei. Mielőtt rátérnék egyéb körülményeik ismertetésére, Zrínyi Katának egy levelét közöljük, amelyet 1585. március hó 11-én írt az urához, érezvén lebetegedését. Takáts Sándor írja, hogy Zrínyi Katát — Forgách Imrénét — balsejtelmek gyötörték a szülés előtt, de arról levelében semmit nem érzékeltet, hogy urát ne aggassa vele a török ellen való harcban.

„Kívánok — írja Zrínyi Kata 1585. március 11-én — az Atyaúristentől az Krisztus által kegyelmednek kimondhatatlan sok jókat, testit és lelkit, kiben hogy én édes szívem-lelkem uram, s szent felsége kegyelmedet sok ideiglen megtartson, szent nevének tisztességére és kegyelmednek üdvösségére; tiszta szívből könyörgök a szent felségének. Simon, legyen hála az Úristennek, jól vagyon, az többi (gyermek) is, legyen hála az Úristennek jól vannak, én pedig napról-napra mind nehezebben vagyok. Továbbá szerelmes szívem, én édes uram, kegyelmedet kérem, hogyha kegyelmed engem szeret, ne késék kegyelmed ott, hanem siessen kegyelmed haza! Azon is kérem kegyelmedet, mint szerelmes szívemet, én édes uramat, hogy kegyelmed az inastól írja meg énnékem, mely nap indul kegyelmed, s mint merre jó kegyelmed haza, hogy tudhassak kegyelmedbe elibe küldeni Trencsénbe. Én innen kegyelmednek semmi hírt nem írhatok; mert sehonét semmit sem hallok. Szívvel ajánlom kegyelmednek az én holtomig való szolgálatomat és az én kegyelmedhez tiszta szívből való szerelmemet, mint szerelmes szívem, lelkem én édes egyetlenegy uramnak...”

Tudjuk, hogy akadnak majd, akik ezt a stílust megmosolyogják... kinevetik. De azt is tudjuk, hogy jönni fog egy olyan korszak, amely majd a mi nyelvezetünket mosolyogja meg ugyanúgy. Egy bizonyos, hogyha ismerjük a régi idők szellemiségét, a hitvestársi viszony magasztos voltát, amelyet Zrínyi Kata leveléből olvashatunk, akkor kevés okunk lesz a gúnynya a Forgáchné sorain.

A XVI. század, vagyis a legmagyarabb kor — írja Takáts Sándor — lelkesedésének, lovagias szellemének mély vallásosságának az okát és rugóját,

a magyar családi életben kell keresnünk. Bár a török betelepült hozzánk, bár a harc szakadatlanul dúlt; a haladás és fejlődés Rudolf császár koráig állandó!!! A nemzeti visszahatás s vele együtt az egész nemzeti élet tehát él és virul. Nemzeti sajátosságaink, nemzeti önérzetünk s nemzeti nyelvünk soha jobban nem hódítottak, mint ebben a zavaros században. Az ilyen hódítás kiváló példaadás nélkül nem lehetséges. S kik jártak volna elől a jó példával, ha nem a legkiválóbb családjaink?

A XVI. században minden főúri várkastély, minden nagyobb udvarház nemcsak egyetlen házaspárnak volt a fészke, hanem egész sereg ifjúnak és leánynak a nevelő iskolája. A főnemesség és a nemesség nem az iskolákban, hanem a kastélyokban és az udvarházakban nevelkedett, — írja Takáts Sándor.

Ez nemcsak Magyarországon volt így, hanem szerte az egész világon. Olvashatjuk a más népek történelmében is, hogy hasonló volt a társadalmi berendezkedés országaikban. Eltérés legfeljebb ott volt, ahol ismeretlen volt az emberiesség szellemisége, s az alárendelt személyekkel nem bántak emberi módon. Nálunk, nemcsak a középkorban, de még a két háború között is szájról-szájra száll a mondás, hogy mindent, amelyet a Teremtő mellénk rendelt... ember, mint aki Isten képe mását viseli, bármilyen rangban is — vagy növényi, avagy állatvilág azon része, amelyet elérhetünk, s róla gondoskodhatunk, rendelve lett arra, hogy Isten kegyelmét és Krisztus szeretetét vele éreztessük. Nem iskolai tantárgyként szerepelt ez a tétel a mi társadalmi életünkben sem, de az anyák tanítási rendjében első helyen állt. Onnan kaptuk magunk is! És szívesen adjuk tovább.

ÖRÖK MÉCSEK III.

Dr. Takáts Sándor: Régi Magyar Asszonyok

Érdekes külön is foglalkozni a XVI. század magyar társadalmi szokásaival. Dr. Takáts Sándor igen szemléletesen közli azt Régi Magyar Asszonyok című könyvében.

Legutóbbi számunkban közöltük, hogy a század szokása szerint a nemesek és a főnemesek gyermekeiket 9-10 éves korukban már más családokhoz adták, hogy ott tanuljanak és nevelkedjenek. Velük együtt nőttek fel és velük együtt lettek nevelve az illető család tisztjeinek, szolgálóinak gyermekei, a nemes ifjak jobbágy-inasai és a nemes leányok szolgáló-leányai. A fiúknak is, meg a leányoknak külön-külön nevelői voltak — írja dr. Takáts Sándor. Valamennyi gyermek, ifjú, leány és szolgáló, a ház urát édesapjának, a ház úrnőjét édesanyjának hívta és tartotta. Jómaguk, pedig valamenynyien atyafi-szolgák néven szerepeltek, akár nemesek, akár jobbágyok letének légyen.

Innen ered az, hogy a legkülönbözőbb nevű családok gyermekei olyanokat neveznek édesapjuknak és édesanyjuknak, akikhez tulajdonképpen még rokonság sem fűzte őket. Tahy Zsófia például Nádasdynét anyjának és Nádasdyt „apám-uramnak” mondja állandóan leveleiben. „Én nekem, — írja Tahy Zsófia Nádasdynénak 1555. július 8-án, — mint szolgáló leányának parancsoljon és meglátja nagyságod, hogy nem leszek az többi szolgáló leányánál mindenestül fogva heábavaló szolgálója...”

A XVI. század urai és asszonyai igazi apai és anyai szeretettel vették körül azokat, akiket házukba fogadtak. Fájó szívvel nézték, amikor felcseperedvén, távoztak házukból. Devecseri Choron Margit, kéri pl. Batthyánnét, hagyná nála Zrínyi Zsuzsanna árvácskáját, mert még az édesanyjának sem adja vissza. A körmendi ltr. Missiles, 1607. (XVII. század immár) szerint így ír: „Szánj meg engem, szegény megkeseredett szívű anyát, fogj mellettem édes asszonyom, mert halált szenvedek az gyermekért... Soha kezemből ki nem adom. Lelkem édes szerelmes asszonyom, jó és kedves választ várok...”

Lám, a régi magyarságot nem kellett a „demokráciára” oktatgatni és a demokráciájukat nem kellett golyószóróval kényszeríteni a társadalomra, hanem örömmel fogadta szívébe mindenki. A nemes urak gyermekei ugyanúgy, mint a jobbágyok gyermekei részesei lehettek javaknak. Hogyha pedig olyan szeretettel tudtak függeni még a gondjukra bízott gyermekek-

kel is, mint azt a Devecseri Choron Margit leveléből láthatjuk, el kell higgyük, hogy szemük előtt tartották a saját gyermekeik nevelését is. Különösen jól esik most olvasgatni, amikor jelszó lett az, hogy a gyermekben hagyni kell az ösztönöket kifejlődni... hogyha pedig tudjuk azt is, hogy korunkban a gyermekszülés is fájdalommentes már... nevelni sem tartják szükségesnek, — elmondhatjuk, hogy igen lényegest fordult a világ.

Dr. Takáts Sándor írja, hogy volt olyan udvarház, ahol egyszerre 70-80 személy evett a cselédségen kívül. Az ország pedig módfelett szegény volt. S az akkori Magyarországon összesen négy főúri asszony akadt, aki a koronázáson megjelenhetett... mert nem volt megfelelő ruhája! De egész sereg ifjú és leány tanult és nevelkedett udvaraikban!!! Például az akkor hatalmas Batthyány Kristóf cipőján egész sereg ifjú és leány nevelkedik, a saját fia Ferdinánd király udvarában tanul és onnan írja az édesapjának:

„Kérem kegyelmedet, mint szerelmes uramat, atyámat, hogy tekegyelmed mondja az én szerelmes asszonyomnak, anyámnak, hogy énnékem inget küldjön és fehér nadrágot; mert immáron nincsen mit viselnem... (Körmendi Ltr. Missiles 1550. szept. 20. Bécs)

Írja Takáts Sándor, hogy a király — Ferdinánd és Miksa is — rászólt a magyar urakra, hogy néha hozzák fel a feleségeiket Bécsbe. Batthyány azt felelte egy alkalommal, hogy az nehezen megy, mert ahhoz fény és pompa kell, — az pedig hiányzik a magyar asszonyoknál...

A továbbiakban emléket állít Takáts anyáinknak a következőkben:

— Mélyreható szemmel azt látjuk, hogy a magyar asszonyok a maguk egyszerűségük szerint semmi élvezetet nem találtak abban, hogy az udvar körül ragyogjanak és pompázzanak. Szívesebben voltak otthon, több örömet okozott nekik a családi élet és a gazdálkodás, mint a fény és pompa és a mulatság. A XVI. század magyar asszonyainak otthon az unalomra nem igen maradt idejük. A férfiak az idejüket veszedelmes végvárakban a törökökkel való harcban töltötték. A házuknál ritkán fordultak meg. Már most emígyen az egész gazdálkodást, a nagy udvarnép minden gondját a háziasszonyoknak kellett intézni... Fürgeteges téli estéken csipkét vertek, fontak, varrtak, hímeztek. Olvashatjuk a bizonyosságát; „Érette leszek — ezt Batthyánnénak jelentik — nagyságod parancsolatja szerint, hogy csipkéket csináltassak az leányokkal” (Orsz. levéltár. Nádasdy lev.) 1562-ben Batthyány Ferencné írja a nádorispánnénak: „Jól tudja kegyelmed, hogy itt menyegző nélkül soha nem vagyunk... Küldje el kegyelmed az koszorút,

csak az formájáért, az kötésnek mását veszem. (Mintát vesz egy pártáról.) Orsz. Ltr. Nádasdy lev.

Más volt az akkori rokoni levelezés és rokoni kapcsolat is, mint napjainkban. Bensőségesebb volt, mélyebb alapokon nyugodott. Takáts Sándor Forgách Imre levelét közli, amelyet Zrínyi Kata férje a sógorának, Zrínyi Györgynek ír: „Mely nagykévánsággal akarjuk hallani idejövételüket, azt mi semmi nyelvvel ki nem mondhatjuk. Az én szerelmes Katámmal úgy várjuk régtől fogvást kendet, mint az Istennek irgalmát, kit értvén kegyelemed, immár mentsen meg bennünket az nagy gondtul...” (Körmendi ltr. 1579-ben) A régi magyar asszonyoknak egyetlen szórakozása volt, hogy egész udvarnépükkel halásztak. A halastó nem hiányzott sehol. Madarásztak, és a zsákmányból mindig juttattak a távol harcoló uraiknak. Az akkori kedves humor szerint örökíti meg, pl. Pethes Benedek a feleségének zsákmányát, amelyet egy nyulátszat alkalmával szerzett. Pethes Benedek írja feleségéről: „...mindaddig nyulása, hogy tegnap kilenc óraker egy fiat foga... Ím mostan mind ketten együtt fekszik az gyermekágyat.” (Körmendi ltr.)

Valóságos versengés folyt a kertészkedés körül — írja Takáts Sándor —, boldog volt az a főasszony, aki a pálmát elnyerte. Nádasdyné, Batthyány Ferencné, a bán felesége még a káposztát is maguk ültették. A kertészkedés olyan magas fokon állt Magyarországon a XVI. században, hogy még Bécsben is díjat nyert. Külföldre küldözgették a gyümölcsoltó ágakat, gyümölcsöket. Maguk dolgozták fel a gyümölcsöket... virágvizet csináltak. Az aszaláson kívül lekvárt, dinnyesajtot, szilva- és almavizet. Hogyha valaki valami újat fedezett fel a gyümölcsfeldolgozása terén, azonnal közölte azt a többiekkel.

Mi, kései unokák, úgy érezzük, hogy hűtlenek lennénk ősanyáink szakácstudományához, hogyha nem közölnénk egy receptet, az ő konyháikból. Annyiféle gyümölcskonzerválási módot mutatnak nekünk, mint a tudomány csúcsát, hogy nem lesz érdemtelen megnézni azt a régi receptet. Choron Zsófia írja 1569-ben Nádasdy Kristófnénak. „Kisasszony nap után való pénteken... Az bereczket (barackot) — írja — meghámozom szépen és az bereczk magva helyett egy fél mandolát teszek, és borsos mézet teszek reá és tiszta deszkára szépen rendelem, az kemencében úgy száraztam meg. Az szilva-liktariumot így is csinálom, hogy az szilvát meghámozom és meghasogatom és szépen deszkára rendelem. Az magvát megtöretem és az magvabelit az magva helyébe teszem s borsos mézet öntetek reá és úgy száraztam meg kemencében tiszta deszkán. Héjástól a szilvát, ha csinálom,

tehát csak félfelel meghasítom az szilvát, és az magvát kiveszem és megtöretem, az magva belit ez még magva helyébe teszem és borsos mézet öntetek belé és az deszkára rendelem, és úgy száraztam kemencében...” (Orsz. Levár. Nádasdy lev.)

Olvashatjuk továbbá a régi magyar asszonyokról, hogy a majorsággal, a házi szárnyasokkal is saját maguk foglalkoztak. Pávákat, gyöngytyúkokat, ludakat, kappanokat még királyi udvaroknak is küldözgettek. I. Ferdinánd király pl. januárban, — fiatal libákat kapott ajándékba Nádasdynétől, akinek viszont Ferdinánd király küld ajándékba szárnyasokat 1546. január 6-án. Oh, boldog idők, ... amikor még a királyok is örömet találtak az ilyen apró ajándékokban...

„Régi magyar asszonyaink szállóigéje volt, amelyet a fiatalságnak hirdetni soha nem pihentek — írja Takáts Sándor, illetve idézi egy régi levélből: „...magadat is, jószágodat is megáldja az Isten, ha az irgalmasság cselekedeteit gyakarlatosan míveled...”

Az így nevelkedő lányok természetesen mindazt megtanulták, amit idegen anyjuktól láttak és hallottak. Így azután belőlük is derék majorosok és jó gazdasszonyok váltak.

Olvassuk, hogy az udvarházakban nagy gondot fordítottak a vallás-erkölcsi oktatásra is. Isten igéjének hirdetője nélkül, egyetlen udvarház sem volt. A XVI. század nagy asszonyinak legszebb erénye és tulajdonsága, hogy a vallás ápolása terén példaadók voltak — írja Takáts — és azt, amit hallottak a lelkipásztoroktól, vagy olvastak, odaadással csöpögtették a fiatal-ságba...”

„...magyari érzés dolgában sokszor még az urakat is felülmúlták... nem csoda, hiszen ők foglalkoztak a földdel, tehát szeretniük is kellett a földet, ahol éltek... már gyermekkorukban, úgy szólván a szemükkel látták a török harcokat. Látták a diadalmas hazatérő hadfiakat, akiket asszonyaik a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel fogadtak... De látták a gyászt, a fájdalmat is, ami az elesett vitézek nyomában támadt. S a fogékony gyermeki lélek hamar megtanulta; lángolni a nemzeti dicsőségért, vágyódni a nemzeti célok után...” Szó szerint dr. Takáts Sándor kegyesrendi tanár szavait idézzük. Úgy érezzük, hogy nem elég csak nagyasszonyaink levelezését idézni, hanem kell, idézzük Takáts Sándor szavait is. Lelkipásztor. Soha annyira nem vágyódott a megfáradt magyar lélek a pásztor után, mint jelenünkben, s oly jól esik, hogy Takáts Sándor soraiban nemcsak a lelkipásztort, de a magyar lélek pásztort is tisztelhetjük.

A XVI. század örökös háborúi hamar elszegényítették az országot. Urat és szegényt egyaránt nyomta a rohamosan terjedő elszegényedés. Ám a kor mély vallásossága nagyon felvirágoztatta az emberszeretetet — írja Takáts Sándor.

A XVI. századot azonban nemcsak a törökkel való háborúskodás tette zajossá, hanem akkor kezdődik az új hit terjedése is. Tudjuk, hogy Luther Márton 1517. október 31-én függeszti ki a 95 pontból álló tételét, és azt látjuk, hogy Hazánkban teljes erővel kezdi útját az új hit terjedése, azonban, mint írja Takáts Sándor: „Az új hitről (a reformációról) unos-untig eleget írtak. Egy emberöltő is kevés arra, hogy az ember a rengeteg anyagon átverje magát, — s mégis — nekünk úgy tetszik — mint ha az ingerült elemek a tüzes vitatkozásban a legtanulságosabb dolgokról teljesen megfeledkeztek volna. Felszedett szemöldökkel, tűztől gyulladt tekintettel hirdettek minden olyan dolgot, aminek nyomában csak gyűlölet kelhet, kígyó-követ fűjtak egymásra s nem vették észre, hogy ezer- és ezer ember lelkének a csendességét felzavarják. Pedig az új hit napjainak fiatal zöldjében nálunk nem gyűlölet, hanem szeretet nyiladozott; nem indulatosság, hanem emberszeretet és a jótékonyság hódított. A vallási gyűlölet idegen növény volt! Bécsből ültették át hozzánk. S míg ez a mérges növény nálunk gyökeret nem vert, addig egészen más élet járta itt, legalábbis nem olyan, mint amilyenről régi, molyette könyvekben olvasunk.

Úgy érezzük szó szerint kell, idézzük az alábbiakban is Takáts Sándort. Annyira korszerű és olyan nagy szolgálatot tesz a magyarságnak jelen körülményeinkben is, legfőbbképpen azzal, hogy úgy van írva, hogyha nem néznénk utána a Lexikonban, hogy szerzője kegyesrendi pap, nem találnánk ki, hogy a római katolikus egyházhoz tartozik. Azt látnánk, hogy olyan tiszta magyar lélek az írója a soroknak, aki legfőbbképpen Istennek kíván szolgálni azzal, hogy Nemzetének szolgál.

„A törvény az étellel nem mindig jár karöltve. Gyakran megesisik, hogy csak egyes ember érdeke hozza létre s így az életre semmi hatással nincsen. A XVI. században az új hit ellen hozott törvényekkel is így vagyunk. Ezek gyűlöletet hirdetnek akkor, amikor a magyar családok kebelében a vallási gyűlölet még teljesen ismeretlen dolog volt. Halálos büntetéssel fenyegetik az új hit terjesztőit akkor, amikor az egész országban tárt karokkal fogadják őket. Lehet ilyen körülmények között a törvénynek erkölcsi ereje és hatása? A felelet arra fakad, hogy sohasem... Az új hitre vonatkozó törvényeket, politikai írásokat mindkét részről jól ismerjük... mi a sivár küzdelembe új

eszmét vetünk... Eddig még senkinek sem jutott eszébe, hogy az új hit terjedelmét és hódítását a családi levelezések szelíd fényével igyekezett volna megvilágítani. Pedig bőven szólnak erről a családi levelek is és tartalmuk őszintébb, közvetlenebb és igazabb minden politikai írásnál. Miért nem ne induljunk tehát a sötétségbe ezek világánál?

A reformáció még alig tekinthet vissza pár évtizedre, s Hazánkban a Zrínyi Miklós, Forgách, Batthány, Nádasdy család protestáns. És a családok tagjainak sohasem jut eszébe, hogy a más felekezeten lévőknek valamit szemükre vessenek. A legjobb viszonyban vannak a protestáns és a katolikus püspök tagjai is a családoknak, s gyakran vendégeskednek egymás házában. Gomba módra emelkednek az iskolák és egyházak, s mindegyik magánosok bőkezűségéből fakad.

Ott, ahol az emberszeretet és a buzgóság játssza a főszerepet, az asszonyi rend szokott elől járni! Így volt ez az új hitnél is. Ennek a körülménynek jelentős társadalmi hatása van. Tudjuk, hogy a női szív gyengédebb, mint a harcokban megkeményedett férfiszív.

Az új hit nyomában kifejlődött mély és mindent átható buzgóság, az amúgy is érzékeny női szíveket mások szenvedése iránt, még fogékonyabbá tette. S mi lőn az eredmény? A legönzöbbnek, a legszívtelenebbnek mondott XVI. században az irgalmasság és az emberszeretet erénye oly mértékben virul, hogy a későbbi kort hasonlítani sem lehet. Hol van ma az a főúri család, amelyik naponta több mint száz éhezőnek terít? Hol vannak a földesurak, akik megnyomorodott falvak egész seregét gabonával tartják el? Hol vannak a családok, amelyek itthon és külföldön szegény deákokat tartanak és taníttatnak? Magyarországon mindez a XVI. században köznapi dolognak számított.”

Milyen korszerűek Takáts Sándor sorai. Hol van ma az emberszeretet?

Olvasgatván régi nagy asszonyaink levelezését, látjuk, hogy végrendeletüknél mindig gondoltak kórházak, aggmenházak, iskolák alapítására, de sehol sincsen megjegyezve, hogy mely vallásfelekezet számára. Nem a felekezeteket, hanem a rászorulókat számára alapították!

Írja Takáts Sándor, hogy pl.: „a protestáns Zrínyi Kata az új hit érdekében többet tett a nemzet javára, mint a civakodó és a gyűlölködő hitvitázó próféták...”

Bécsből azonban találtak módot arra, hogyan lehet aprópénzre váltani a felekezeti békét Hazánkban. Az alábbiakban közlünk egy levelet, amelyet a katolikus Forgách püspök ír a protestánssá lett öccsének és az ugyancsak

protestáns Batthyány Ferencnek. Ebben a levélben bizalmasan megírja Forgách püspök, hogy miért hagyta ott a bécsi udvart. „Mivel a magyar történetírás — nem ismervén e levelet — csak tapogatózik a kérdés körül, ideiktatjuk azt. Bécs. levár. 1565. november 15. (Batthyány Ferenchez).”

Takáts Sándor most szó szerint idézi a régi sárgult levelet: „In summa azt írhatom kegyelmednek, hogy a császár ő felsége az Velencésnek (t. i. Dephininek) adta a győri püspökséget, kit soha ez óráig egy magyar király sem művelt vala! Immár most kéréssel tapasztaljuk, hogy elveszünk, azért csak az mindenható Úristen immár, ki minket tart; mert nekünk más országban sem azelőtt nem adott, azután sem ad, az mi országunkban sem ad. Én immár mindenből kivettem reménységemet! ... ha magyarnak adta volna, semmit nem gondolnék vele, de hogy velencésnek adta, ki a szent koronának ellensége és kinél az föld hitványabb embert nem termett, az énnékem bosszúságom és nagy megmondhatatlan kisebbségem, mely dolgon senki eleget nem tud csodálkozni. Kérem ezért kegyelmedet, hogy az Istenért, adjon tanácsot, mit kell művelnem.” ... Elmondja levelében, hogy többé a császárral sehová nem megy, „hanem hon akarok laknom...”

A császárok hasonló intézkedései váltották ki azután egyre nagyobb mértékben az új hit terjedését.

Jelen korunkban oly sokszor halljuk a nők szájából a szót, hogy nincsen idejük semmire... Ha visszapillantunk a XVI. század asszonyainak életére, láthatjuk, hogy sokkal több joggal beszélhetek volna így... mert az, amit eddig közöltünk — házi teendők —, nem volt elég. A régi magyar asszonyoknak néha a harcot is fel kellett venni kóborló török csapatokkal. Bánffy Kata, Batthyáyné pl. két ízben is felvette a harcot várai védelmében a törökkel, mert az urát Erdélybe szólította a Haza. Batthyány maga írja... „Tudod, hogy egyszer is, mikor Erdélybe mentem volt, Tereád bíztam vala az végeket és akkoron Veszprémnél igen megvertétek vala az törököt.”

ÖRÖK MÉCSEK IV.

Dr. Takáts Sándor: Régi Magyar Asszonyok

Írtuk már, hogy a régi magyar kor asszonyainak nemcsak a saját családjuk gondja jutott, — nemcsak asszonyi teendőikkel kellett foglalatoskodjanak, de nem egyszer fel kellett venni a harcot a törökkel és saját császáruk zsoldosaival, akik — mint Takáts Sándor is említi több alkalommal is, versenyt raboltak és gyűjtogattak a törökkel, az országban. Ebből a korból ered a nóta szövege is nyilván: „...két pogány közt egy Hazáért ömlik vére...” Szomorú, de így igaz.

Takáts Sándor jegyzi, hogy a fejlődés és haladás Rudolf császár koráig állandó. Habsburg Rudolf császárral azonban elkezdődik Hazánkban a harc a magyar nemzeti szellemiség ellen.

„1593-ban megindult az egész országban a török háború, amelyet mindenki nagy örömmel várt — írja Dr. Takáts, valamennyi párt egyesült, s az ország fővitézei ezentúl hitték, hogy a nagy harcot sikerrel vívják meg és felragyog Magyarország elhomályosult csillaga. Győztünk itt is, ott is... úgy látszott, hogy a szarvára fogyott török hold alászállóban van. Ami a pacsirta a piruló hajnalnak, olyan volt a siker az ébredő nemzetnek. Sajnos, az alkonyodó század e szép reményét hamar letarolta.

A magyarok a császári hadseregben bíztak. Ez a sereg azonban több kárt tett a magyar vagyonban, mint a törökében, s jobban gyűlölte — saját Isten nevére esküdött Habsburg császáruk katonája — a magyart, mint a pogány ellenséget!!! Azután vele együtt a rác, a román, a török, és a tatár, mert Bécsből olyan politikát folytattak, amely inkább a magyarság, mint a törökség gyengítését szolgálta. Koronázott császáruk Básta hadát küldte a Nemzetre. Magyarország koronázott királya utasításul adta Bástának, hogy ölesse, égesse, akasztassa, pusztítsa a rebellis magyarságot, s jóérezsű németeknek osztogassa a magyar földet. És Básta, szó szerint teljesíté ura parancsát. Erdélyben például a szép tündérországban (Erdély neve a XVI. században) olyan világ volt, hogy nem találtak elegendő bicskát, amivel az elfogott magyarság nyakát elnyiszálhatták volna...”

1593-ból idézünk, nem pedig a bolsevista megszállás alatt élő Magyarországról. Isten szent nevére esküt tett Habsburg császáruk adta a parancsot ellenünk Bástának — cseh rablóvezér volt — és nem Sztalin Rákosinak. A történelem ismétlődik, minden elnyomó egyforma eszközeiben. Rudolf azonban nem egyedül volt a Habsburgok között, aki Isten

nevére tett esküjét így tartotta... hanem sajnos... így ment ez végig. Isten különös kegyelmének köszönhetjük, hogy Hazánk megszabadult tőlük. Hiszen közöttük az az uralkodó, akire még aránylag legszívesebben emlékeznek vissza apáink, Ferenc József is, az aradi 13 tábornok halálos ítéletének aláírásával — valamint az orosz haderőnek 1849-ben történt, Magyarország legázolására szóló kérésével írta nevét a magyar történelembe. S bár elkövetett aránylag mindent az irányban uralkodása idején később, hogy feledtesse a gyászt Nemzetünkkel, mégsem tudott soha közel férközni a magyar szellemiség fellegráiraihoz. Hiszen pl., amikor az Ezeréves ünnepélye volt Nemzetünknek — Millennium — s mindenki rózsásnak látta a világot Hazánkban az uralkodó kegye folytán, abban az esztendőben alapították a „kivándorlók irodáját” Budapesten, a Fiumei úton — írja a verejtékező magyarság szent püspöke: Prohászka Ottokár. 1593-tól 1896-ig, így módosult a magyarság elleni politika saját hazájában.

Igen szép számmal vannak történelmszeink, akik az ország pusztítását a középkorban, a török hódoltsággal járó háborúknak tudják be... nem egészen így van ez, mert lám saját császáruk hada sem akart külön lenni, mint az általa „pogánynak” tartott török. Míg azonban a török csak az ország anyagi és területi értékét követelte tőlünk — hódoltságot —, addig a másik zsarnok a magyar szellemiség ellen is elkezdte a generációkon át folytatott harcát, — mint fent írtuk.

Divat volt a múltban a királyoknál, hogy „Isten kegyelméből” való királynak nevezték magukat. Magyar Alkotmányunk, pedig (Aranybulla 1222.) kimondja, hogy az uralkodónak esküt kell tennie arra is, hogy népünk bevett szokásait, erényeit, stb. megtartja, és másokkal is megtartatja...

Régi magyar asszonyaink, anyáink, pedig azt látták, hogy az, ami eddig erény volt, s amelyet féltő gonddal csöpgögtettek a fejlődő ifjúság lelkébe —, egyszerre csak bűn lett. Akár napjainkban, a bolsevista igában nyögő Hazánkban. A gyenge női lélek, a családjáért aggódó anya, sokkal előbb érzi meg a bajt, mint a harcokban edzett férfi. Így volt abban az időben is, de nem szűnt meg később sem a Rákóczi-féle harcoknál, — mint látjuk a későbbiekben. Habsburg Rudolf — akár a következő Habsburgok a 400 éves uralkodásuk alatt — úgy igyekezett feltüntetni uralkodását, mintha minden cselekedetében Isten szolgálatát kívánná teljesíteni. Minden elitelendő cselekedetére, amelyet Nemzetünk ellen elkövetett — akár a következők is — az Egyház palástját akarta takarni. Valláserkölcsei síkon támadni

kívánta elődeinket is, aki Isten nevét bizony igen hiábavalóan vette fel, mert minden ténykedése egyedül a Habsburg-dinasztia erősítése volt. Láthatjuk majd a későbbiek folyamán, hogy utódai is, még a korukbeli római pápa utasítását sem veszik semmibe, hogyha az rövidítene a dinasztia érdekeit, vagy anyagi hiányt szenvednének. Rudolf hát új erkölcsöt hirdetett meg... minden jó és nemes volt, amely jó volt Bécsnek. Istentagadás... hazaárulás... mindezért grófi cím, vagy nagy kitüntetés járt. Mohács előtt a magyarság soraiból kiváló hadvezérek, nagyhírű tudósok, valóban — nemcsak született — szellemi arisztokraták emelkednek ki. Rudolffal megszűnik az, hogy valaki kiemelkedhessék a Nemzet szolgálatáért, és előtérbe jut az, aki hajlandó az uralkodóház kegyeiért kilincselni, és fajtájára árulkodni. A régi magyar asszonyok nevelési módszere egyszerre szembetalálja magát a szolgálélek típusával. Ez ellen úgy védekezik, hogy egyszerűen semmibe veszi az új módot. Nem szűnik a lélek útját Isten országa felé, és az ember útját a földi célok felé irányítani.

Nevelési módszerük tengelyében változatlanul marad a család nevének mocsoktalan őrzése. Lelki üdvösségük után, legfőltetettebb kincsük marad a család nevének tisztasága. Isten és ember ellen elkövetett bűn, a közösség elleni bűn, árulás, az ellenséggel való cimborálás — megbocsájthatatlan bűn, amely kíséri a generációkat is.

Gondoljunk csak a XVIII. században Rákóczi vezére; Ocskay brigáderosra... ma is magában hordja ez a név a nemzeti közösség ellen való árulást. A XVI. században ez, még nagyobb bűn volt. Az akkori magyar anyák azonban tudatosan csepegtették a Gondviselő által rájuk bízott ember-palánták lelkébe az ellenszenvet az egyéni vagy a közösség ellen elkövetett bűnökkel szemben. Milyen szép volna, hogyha napjainkban újra ismételhethné magát a Történelem, hogy tudniillik a mai anyák is rámutatnának fejlődő gyermekeik előtt azokra a gyászos, szánalomra méltó személyekre, akik merő önzésből, mint a falevél, hajladoznak a szél irányába. Nem elég az, hogyha nagyhangon valljuk magyarságunkat, magyar érzelmeinket, de közben a magyar erényeket tagadjuk. Napjainkban, pl. láthatjuk, hogy magukat nagyhangon magyarnak valló egyének, a Nemzet érdekeit nem nézik, sőt elárulják, idegenek bérencei lesznek, saját fajtájuk rovására - idegen zsoldosok — s azután gondolnak egy nagyot, s újra a nemzeti magyarság vezéreinek kívánják magukat tiszteltetni. Bizony sokkal inkább megfelelné a magyar erénynek, hogyha egyszer beállottak ezek a derék urak az idegen szolgálatába — csalódtak —, akkor leülnének, s nem vezetni akar-

nának, mert hiszen képtelenek a vezetésre, éppen saját maguk bizonyították be, amikor csalódtak. Mit szólnának a régi magyar anyák az ilyen származású személyekre? Hogyan állíthatnák be őket a fejlődő gyermek elé; követendő példának? Nincsen olyan gondolkodó magyar nő, a mai korban sem, aki ítéletet ne mondana ezek fölött és az enyészetnek ne szánná az ilyenek nevét.

Dr. Takáts Sándor könyvéből láthatjuk, hogy annak idején, amikor Rudolf „Isten kegyelméből” való császáruk megszegi még az Isten nevére tett esküjét is... soha nem látott erővel tör ki az adott szóhoz való hűség fogalmának nevelése. A császár idegen, esküt szeghet, hazudhat. Isten nevében cselekedhet Isten ellen — idegen a magyar erényeket, de az emberi erényeket sem ismeri, — szent hát az adott szó a magyaroknál. Szentebb lesz, mint a magyarrá soha lenni nem tudó hatalmas császáré. Rudolf alatt a magyar házakban a nevelők órákon át magyarázzák, hogy magyar ember nem hazudik, — az ellenséggel nem cimborál, életét, családját és Hazáját Isten kegyemébe ajánlja, s ha kell, meghal érte. Régi magyar asszonyaink új síkra mennek harcolni... nemcsak a várak ormain harcolnak a törökkel, de harcolnak a magyar szellemiségért is immár. A harc nem lanyhul, bár az uralkodók a Habsburg dinasztiából változnak, miként anyáink is megtérnek az örök pihenőhelyre, de tovább adják a fáklyát, a magyar szellemiség fáklyáját a következőknek.

Sajnálatos napjainkban azt a rengeteg kifogást hallani, amivel jönnek egyesek, amikor a gyermekük neveléséről van szó. Pedig napjainkban sokkal egyszerűbb volna, mint volt anyáink idejében. Láthatjuk régi magyar asszonyink nevelési módszeréből a két sarkpontot; a lelket irányítani égi és földi célok felé... Valahol, valami elveszett, a saját biztonságérzetünk. Deák Ferencet idézzük, — menjünk vissza oda, ahonnan elindultunk, vagyis, hogyha „rosszul gomboltuk be a mellényt, gombolkodjunk újra” az ő elgondolásaikhoz a nevelést illetően; legyen újra a legdrágább kincsünk a lelkünk üdvössége, és a nevünk tisztasága... és legyen eszmény újra mindannyiunk szülőföldje, a nagy szenvedő Magyarország.

A következőkben újra visszatérünk Zrínyi Katára. Úgy látjuk, hogy dr. Takáts Sándornak is kedves alakja volt Zrínyi Kata, ill. Zrínyi Miklós családja. Szívesen foglalkozunk a Zrínyi család ismertetésével azért is, mert éppen most a második világháború után hallottuk nem egyszer horvát származású ismerőseinktől, hogy: végre jegyezzék meg a magyarok, hogy a Zrínyi család horvát volt... Horvát volt-e, vagy nem, — az kétségtelen,

hogy horvát származású volt, azonban, hogy mennyire magyar volt Zrínyi Miklós családja, azt Zrínyi erényeiből ismerjük meg. Dr. Takáts írja — azóta is sokan —, hogy a történetírók elkövetnek mindent — horvát és magyar oldalon is —, hogy a Zrínyi család magyar érzését és magyar gondolkodását megvilágíthatnák. Azonban a Zrínyi család levelezése nagy részben elveszett, kevés emlék maradt utána.

MAGYAR ASSZONYOK ÉS TORMAY CÉCILE EMLÉKÉRE...!

Október van — 1959. Ebben a hónapban emlékeznünk kell egy 4 évtizeddel ezelőtti októberre. Lehetetlen volna róla elfeledkezni, mert minden, ami bennünket itt idegenben körülvesz — de a Rab-nemzetet is — arra a régi októberre emlékezteti. Akiknek emlékezőtehetsége nem érne el 4 évtized távolságra, azok gondoljanak 1956. októberére, amelynek eredményeképpen még nem horpadtak be a hősi sírhantok.

Mi most arra a 4 évtizeddel előbbi októberre emlékezünk. Ennek a régi októbernek emlékét — édesanyánk adta át hűséggel és mi megőriztük. Mindent, amit az édesanyák adnak át, — őrizni kell.

Negyven évvel ezelőtt ebben a hónapban jött az „őszirózsás” forradalom Magyarországon, a sokak — (de milyenek...?) által megénekelt „nagyszerűségében”.

Temetővirág az őszirózsza. Jól választották ezt jelvényül annakidején. Ahol ennek a virágnak jegyében megjelennek a bolsevizmus hordozói, — ott megtelnek a temetők. A forradalom jelszava „egyenlőség”, azért hát, aki különbséget mer lenni, mint a bolsevizmus hordozói, annak a temetőben a helye.

Napjainkban már nem kell a bolsevizmust bemutatni sehol senkinek. Mindenki ismeri, — nem úgy, mint 1919-ben.

Négy évtizeddel később most emléket kívánunk sorainkkal állítani azoknak a tüneményes asszonyoknak, akik 1919-ben szembefordultak a kommunizmussal. És ezen évforduló alkalmával, az 1919-es forradalom halhatatlan nagyasszonyainak sorába emeljük 1956 októberének hősi magyar nagyasszonyait, akik követték édesanyjuk 1919-ben állított példáját, — szembefordultak a bolsevizmussal — évek távlatából.

A magyar nő nem igen hasonlítható más népek asszonyaihoz. A mi asszonyaink tudnak csendben élni, és pajkos gyermekcseregeknek játszópajtása lenni még éltesebb korban is. Veszély idején azonban komoly lesz, mint az erős férfi. Ha szól a vészharang a Haza, vagy a család háza felett, a magyar asszony ura mellett van és egyenlő erejű bajtárs.

Az 1919-es első bolsevista forradalom idejéből a többi közül egy asszony neve világít elő: Tormay Cécile.

Tormay Cécile magyar írónő volt. Az ő idejében is divat volt szajkózni, hogy „úrinnő nem politizál”. Ezt a jelmondatot természetesen idegen jövevények honosították meg nálunk, éppen olyanok, akik azt is emlegették,

hogy „közös nagy érdekeket nemzetközi síkon mozgó személyekkel, csak fehér asztalnál lehet elintézni”. Természetesen ezen jövevények a „fehér asztalnál a nemzetközi ügyeket mindig a háziasszony elnökletével intézték, vagyis hogy ők politizálhattak, — nélkülünk.

Jól látták ezt a magyar asszonyok, azért nem is vették komolyan az ilyen mondasokat.

Tormay Cécile, mint érzékeny lelkű nő, lelki szemeivel látta, hogy a bolsevizmus a magyar szellemiségre sokkal veszélyesebb, mint bármi más eddig volt a történelmünkben, ezért néhányad magával kisebb csoportot szervezett, hogy velük együtt megszervezze a magyar nőket a magyar szellem védelmében, és ha kell, szembeforduljanak a bolsevizmussal.

Először kis csoportgyűléseket tartottak, hol egyikük, hol másikuk lakásán, néha éjjel is. Majd, amikor számuk egyre növekedett, több ezer volt már, akkor nyíltan gyűlést hirdettek olyan időben, amelyben gyűléstilalmat rendelt el a kommunista kormány. A gyűlés helyét — természetesen körülvették kommunista bizalmiakkal (1919-es ÁVÓ-val). Azonban a gyűlés meg lett tartva. Tormay Cécile volt a vezérszónok, s ezen a gyűlésen egyesültek a különböző Egyházakhoz tartozó női csoportokkal. Rövid idő alatt több mint 300 ezer tagja lett a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének szerte az országban.

Hogyan és miképpen érte el Tormay Cécile ezt a nagyszerű eredményt a legválságosabb időkben? Idézzük az ő munkásságát:

„Két templomot látok magyar földön, a katolikus és a protestáns templomok nagy Egyházait. A föld, amelyen állanak, az ég, amely reájuk borul, a Haza és a Hit. Ez kössön össze bennünket testvéreim, mert nem járhatunk külön utakon, akik Krisztus jelölte úton járunk. Szeressük egymást, fogjuk meg egymás kezét és induljunk el Magyar Asszonyok azért, hogy Magyarországon magyar és Krisztusé legyen...”

Pilátus tornácán az Úr és a tömeg üvölt, — feszítsd meg. Keresztet tesznek a vállára és felhajszolják a Golgotára, rászégezik a keresztre, hogy ne mozdulhasson és lássa vérbeborult szemekkel, hogy lábánál köntösére is kockát vetnek. Fegyveresekkel őriztetik, hogy halott maradjon, ... de harmadik napon asszonyok mennek Krisztus sírjához... Asszonyok voltak, akik először meglátták a Feltámadást...!”

Tormay Cécile szavai ma is időszerűek. Pilátus ma, — az UNO. Asztalán Hazánk, mint Krisztus köntöse, és kockát vetnek reá, fegyveresek-

kel őriztetik, hogy fel ne támadjon, és a kereszten a Nagyszenvedő-Magyarország népe.

Milyen csodálatos, isteni gondviselés lenne, hogyha sorainkból, akik a szabadföldön élünk, újra egy hatalmas női tábor alakulhatna. Munkálná, elősegítené a Feltámadás útját. Újra asszonyok lehetnének az elsők, akik a Nemzet nagypéntekje után a dicsőséges Feltámadás reggelét köszönhetnék.

Ne gondoljuk, hogy 1919-ben könnyebb volt ez, mint napjainkban... Írja Tormay Cécile: „Nekünk, asszonyoknak kell valamit tenni, mert a férfiak nem tesznek semmit, az asszonyokat kell megszervezni, mert a magyar nő tudat alatt is várja, hogy szólítsák...!”

A sorokból láthatjuk, hogy 1919-ben is vártak és politikai jelszavakkal lícitáltak az urak, — a magyar asszonyok, pedig befejezett tények elé állították őket.

Négy évtized után, azonban le kell szűrni az elmúlt idő tanulságait. Túlságosan nagy tandíjat fizettünk érte. Ki kell küszöbölni a hibákat, azért, hogy a Jövődő biztos alapokra legyen építve és ne átmeneti idő legyen újra, mint volt az 1919-es bolsevista forradalom után.

Láthattuk és megjegyezhattük, hogy a bolsevizmus csak okozat!!

Azért hogyha minden időre le akarunk vele számolni, akkor először az okot kell megszüntetni. Nem volt ismeretlen az ok 1919-ben sem, hiszen évekkel az első világháború előtt rámutatott arra a magyar dolgozók szent püspöke, Prohászka Ottokár, amikor írta, „...hogya az ember az Isten képét milliókban eltorzítja, hogyha a munka jármában verejtékezőket kifejlődni sem hagyja, úgy tesz velük, mint mikor a fűre követ hengerítenek. Vegyétek el a követ, hogy az élet örülni tudjon a napsütésnek...”

Rámutat szent püspökünk arra az áldatlan állapotra is, amely a különböző Egyházak tagjai között dúl, — ezt sem árt tudni. Írja a bolsevista forradalom előtt: „...fogjanak kezét mindazok, akik testvérek Krisztusban, mert olyan rém közeledik Keletről ellenünk, amely ellen meg nem állhatnak külön utakon...”

Amikor kitört a forradalom, fájó lélekkel jegyzi Prohászka: „...borzalmas mély eke szánt a magyar nép lelkén, bárha az élet, amely majd az eke után barázdákba kerül, gazdag termést hozna a szenvedő Nemzetnek...”

Az első kommün után, reményteljes mag került a mély eke helyén támadt barázdákba. Sajnos a szépen fejlődő vetést, elkótyavetyélték. Rosszul gazdálkodtak. Kevés helyen túl sok volt felhalmozva, — sok he-

lyen nem volt meg a mindennapi kenyér. Prohászka intelmeit nem jegyezte meg az ember, — Isten képét milliókban torzította tovább. Nemcsak Magyarországon, de szerte a világban. Ez az ok, és ezt követi az okozat, — a világ emberi társadalmainak mai helyzetképe.

Akik tehát a bolsevizmus ellen harcolnak, elsősorban azt kell nekik kihangsúlyozni, ami majd a bolsevizmus megdőlte után következik. Mi magyarok azért vagyunk legfőbbképpen erre kíváncsiak, mert mi már egyszer láttuk megdőlni a vörös bálványt. Mi már tudjuk, hogy annak, akit nyúznak... mindegy, hogy milyen „izmusokat” szajkózik a hóhér és milyen színű ruhában van, mert az, a megmentőjét fogadja örömmel úgyis.

Annak a négy évtizedes októbernek évfordulóján Tormay Cécilét és a régi asszonyokat véljük hallani. Talán nem süket füleknek szólnak... elindulnak az úton, kéz a kézben, hogy újra asszonyok lássák meg, — most már az igazi Feltámadást. Adj a Isten, hogy úgy legyen.

KÁLDEÁTÓL ISTER-GAMIG VÉDELMEBEN

Ft. dr. Jaszovszky József támadása Badiny Jós Ferenc ellen

Feltűnően éles támadást intézett Főtisztelendő dr. Jaszovszky József, Badiny Jós Ferenc, a Buenos Airesi Jezsuita Egyetem szumír tanszékének professzora ellen. A támadás *Quo Vadis Mah-Gar* címen a *Katolikus Magyarok Vásárnapja* folyó évi április 23-i számában csaknem egy egész oldalt tesz ki, és Badiny Jós Ferenc *Kaldeától Ister-Gamig* címen megjelent tanulmányával kapcsolatos.

Főtisztelendő dr. Jaszovszky mindjárt az írása kezdetén azzal tör pálcát sok világhíres archeológus tudásának eredménye fölött, hogy a Badiny Jós által forrásként felhasznált eredményeiket semmibe sem veszi, azzal intézi el, hogy — egy-két magyar összehajolt és gondolatvilágukban fantasztikus elképzelések keringenek a magyar nyelv és a magyar nép eredetéről.

Akik olvasták Badiny Jós *Kaldeától Ister-Gamig* című nagyszerű könyvét, láthatták, hogy felsorol minden forrást, ahonnan merítette fenti könyve írásait. Tehát nem „egy-két magyar összehajlásának fantasztikus elképzeléseit” adta ki könyv alakban. Nem. Sőt nem is a magyar kutatók, hanem nemzetközi síkon is a legnagyobb szaktekintélyek munkásságának tárgyi bizonyítékait.

Nehéz elhinni azt, hogy Főtisztelendő dr. Jaszovszky soha sem találkozott volna a különböző nyelveken — így magyar nyelven is megjelent és a keleti romvárosok ásatásainál talált kőtáblákról szóló híryanaggal. Hiszen nem egy alkalommal a Kat. Magyar. Vásárnapja c. lapban is olvashattunk róla. Vagy pl. a Montreal Star c. napilap is éppen pár nappal előbbi — 1972. május 3-i számában — megjelent közlemény az Irakban talált kőtáblák megfejtéséről szóló hír. Az iraki kőtáblák — mint a Montreal Star írja — Kr. e. 700-ban készültek, arám nyelven van írva a szöveg. A tartalom pedig ellenkezője annak, amit a Biblia a zsidókról szóló részében ír.

Az archeológusok által feltárt történelmi tárgyi bizonyítékok — amelyeket Badiny Jós felhasznált, mint forrásmunkát könyvének írásakor — arra mutatnak, hogy valamikor Kr. e. kb. 5 ezer esztendővel már élt egy nagy kultúrájú nép. Szellemiségének, abból fakadó kultúrájának nyomai világosan láthatók a feltárt romokon. E felfedezés vezette a tudósokat arra, hogy a ma is élő népek között kutassák, melyik az a nép, amelynek mai kultúrájában és nyelvében kimutatható valami a tárgyi bizonyítékokból. Így érkeztek el a ma élő magyarsághoz. A magyar szellemiségből táplálkozó

kultúra, a ma élő magyar nyelv az, amelyben leginkább kimutathatók a talált tárgyi bizonyítékok emlékei.

Valószínű, hogy a kutatók között is akadt, aki örült volna, ha saját népének kapcsolata derült volna ki a kb. 5 ezer éves tárgyi bizonyítékok alapján. Nekünk magyaroknak pedig látni kell, hogy akad olyan magyar lekipásztor, aki nem örül, hanem élesen támadja azt, aki tudatosítani akarja a mai magyarságban, hogyha a jelenje szomorú is, de múltját szégyenleni nem kell. Lám, még a kóbor cigánynak is mennyivel jobb, mint a magyarnak. A cigánnyal, mikor tréfásan rátámadnak, hogy „Fáraó ivadéka” ősi nagyságát tudatosítják vele. Mi magyarok pedig, ha idegen által feltárt ősi nagyságunk tárgyi bizonyítékaira hivatkozunk is, szellemi vezetőink ledorongolnak bennünket.

Főtisztelendő dr. Jaszovszky nehezményezi, hogy a *Kaldeától Ister-Gamig* c. könyvében található bizonyítékok szerint Jézus nem volt zsidó származású, hanem a szumír népcsaládhoz tartozó népből eredt. Nehezményezi azt is, hogy a kb. 5 ezer évvel előbb élt népeknek már volt Megváltójuk, sőt a Szentháromság fogalmát is ismerték. A magyar történelmet Szt. Istvántól számítja csupán. Úgy állítja be, mintha a magyarság Szt. István előtt az akkori népek társadalmában semmit sem számított volna. Mint írja szó szerint, a magyarságot a bencés misszionáriusok tanították kultúrára.

Lám, milyen jó, hogy a bencés misszionáriusokat beengedték hazánkba, „nyugati kultúrát” tanultunk, s van, akikhez dörgedelmet intézze a Főtisztelendő úr. De most nekünk Badiny Jósokra van szükségünk, hogy ebben az össze-vissza „kulturált” világban, megmaradhassunk magyarnak.

Milyen pogányok és „kulturálatlanok” voltunk a Honfoglalók idejében és Etelközben, meg kell nézzünk korabeli feljegyzést őseink valláséletéről. Bölcsh Leó, görög császár történelmsze írja a „pogány” magyarokról (Horváth Mihály, csanádi püspök Magyar történet c. munkájából idézve!): Ők csak egy fő-lényt imádtak, ki mindeneket alkotott, fenntart és igazgat. Ennek tiszteletére közönséges dombokon s berkekben imákat, s áldozatokat mutatának be e végre leölt marhákból (gazdaságaikból). Legbecesebb értékük ló volt, különösen a fehér ló. Azért nagy ünnepeken azt áldozták. E jó szellemen kívül, kik őt Isten név alatt tisztelték, s kinek adományából jönni hittek minden áldást és szerencsét, tisztelték még — de nem imádták — a levegőt, vizet, tüzet, földet, kivált a Napot, mint olyan lényeket, amelyek által leginkább vették Isten jótéteményeit. Nagy szerepet játszott még vallási életükben egy hatalmas, de Istennek alávetett gonosz szellem, kit

Ármánynak, másképpen Üraüingnek vagy Ördögnek neveztek. Ettől származtatták őket, mint más népek is a világon előforduló gonoszt, mit ők a jó Isten eszméjével megegyeztetni nem tudtak. Hitték a lélek halhatatlanságát és egy túlvilági jobb életet. Valának papjaik is, akiket táltosoknak neveztek. A nép irántuk határtalan tisztelettel viseltetett, de szabadságát általuk — mint akkori más népeknél lehetett — megsérteni, vagy összeszorítani nem engedte...

Így írta le Bölcs Leó császár a honfoglalás kori és etelközi magyarok vallás-életét, melyet Horváth Mihály rom. kat. csanádi püspök szó szerint idézett.

A „pogány magyarok” táltosai, mágusai éppen ezt a szellemiséget becsülték meg véreikben, mert ez volt a sajátosan magyar.

Azonban ezzel a sajátosan magyar szabadsággal bíró — sértő szándékot még papjaitól sem tűrő — magyar szellemiség ütközött meg Szt. István korában azzal a nyugati új vallással, amely — mint fentebb látjuk — nem új fogalmakat, hanem új formákat szabott neki.

Erősödött a harc, mikor Szt. István, a kor szokásának megfelelően, mint minden népek, akik a nyugati kereszténységhez csatlakoztak, királyi koronát kapott Rómából.

A római eredetű korona második volt a magyarság számára. Az első királyi koronát Gejza fejedelemnek küldte Dukát János görög császár. Tehát Gejza fejedelem is kapott keresztény királyi koronát, hivatalosan sem volt pogány akkori értelemben sem. A római és bizánci eredetű két koronát, Szt. László forrasztatta egybe. Hogy a két különböző egyházi érdekből származó „ajándék” milyen hatással sugárzott ki az akkori magyarságra, és egymásra milyen erőt gyakoroltak — láthatjuk az akkori állandó harcokból, amelynek vége az Árpád-ház kihalása, magyar ősi családok megsemmisülése, a még Etelközből hozott Alkotmányunk semmibe vevése — állandó viszálykodás volt. Kivéve erélyes uralkodókat, akik az egyháziaknak megtiltották az állami élet fölötti uralmukat. Mint pl. Szt. László is, aki nemcsak megtiltotta az egyháziak állam fölötti hatalmát, hanem az államhatalom ellenőrzését emelte az egyháziak fölé, pl. évenként a kolostorok könyveinek átvizsgálását...

Jaszovszky Főtisztelendő úr megrója Badiny Jóst, hogy említést tett arról, hogy Szt. István kanonizáló okiratait a Vatikánban nem találta, ezzel kétségbe vonja a szentté avatását is I. Istvánnak.

Szt. László korában avatták az országépítő I. Istvánt szentté. A pápa és

Szt. László e tárgyban váltott levelezése a passau levéltárban található, mint több alkalommal olvashattunk erről, különböző lapokban. Mint a lapok közölték már több alkalommal, Szt. László határozott óhaja volt ez. Különben talán még mindig folya a szentté avatási pör I. István körül is, mint IV. Béla leánya Szt. Margit körül folyt — évszázadokon át.

Leszögezem, hogy Badiny Jós Ferenc engem — e sorok íróját — nem kért, hogy vegyem védelmembe. Nem is ismerem. Azonban az a hang, ahogyan dr. Jaszovszky József Főtisztelendő úr kirohant Badiny Jós munkája, illetve *Kaldeától Ister-Gamig* c. könyv ellen, jogot ad, hogy véleményt nyilváníthassak e tárgyban.

Napjainkban — Kr.u. 1972. — a Holdba jönnek-mennek az emberek földünkről. Csak pár száz éve még Galileit halálra ítélték az egyházi hatóságok, mert azt merte állítani, hogy a „föld mozog”. Kiderült, hogy Galileinek volt igaza. Viszont még napjainkban is megbélyegzik azt, aki kételkedni mer egyháziak részéről induló — sokszor napi politikát is uraló megnyilatkozásokban. Repülnek a legismertebb vádak — egyházellenes „pogány”, ateista stb. Pedig akik nyilatkozni mernek, nem az Egyházat, nem a pápát, s legfőképpen nem az Istent, hanem a nyilatkozgató egyháziakat bírálják. Erre pedig az Újszövetségben is van felhívás — Vigyázatok a hamis papokkal és a hazug írásmagyarázókkal szemben... Nem állítjuk, hogy „hamis papok” vagy „hazug írásmagyarázók” történelmünkben szereplnének, de hogy a középkori stílusban akarjanak bennünket még saját magyar őstörténetünk szemléletére is kioktatni — nem fogadjuk el.

Meggyőződésünk, hogy Jaszovszky Főtisztelendő urat a *Kaldeától Ister-Gamig* c. könyv, 202. oldalán *Epilog* cím alatti írásmű hozta ki sodrából. A szerző az *Epilogot* Málnási Ödön — *Magyar nemzet őszinte története* c. könyvének oldalairól vette. Még az oldalszámot is megjegyzi, mikor a Málnási-féle szöveget idézi. Miért Badiny Jós ellen gerjedt haragra a Főtisztelendő úr, nem tudjuk.

Az *Epiloggal* kapcsolatban pedig rá kell mutassunk egy magyar szempontból rendkívül nagy jelentőségű pápai nyilatkozatra:

1952. december 3-án XII. Pius pápa kinyilatkoztatta, hogy „...a római katolikus Egyház nem várja, hogy Magyarország felszabadítása esetén az Egyház háború előtti jogállása minden tekintetben helyre álljon... és nem áll fenn az a kívánság, miszerint az Egyház visszakapja földbirtokait, melyekből jövedelmének nagy része származott Magyarországon”.

XII. Pius pápa rádióban is elhangzott nyilatkozatát a vatikáni hivatalos

lap, a *Religious News Service* is leköszölte. Vatikán városban magyar nyelven megjelenő *Élet* c. lap, a hivatalos magyar nyelvű magyarázattal is ellátta, idézve XII. Pius pápa nyilatkozatának egyes részeit.

Tehát, amit Málnási Ödön a *Magyar nemzet őszinte története* c. munkájában leírt, s amit tőle Badiny Jós könyvének 202. oldalán idéz, nem légből kapott. Erre vall XII. Pius megnyilatkozása, 1952. dec. 3-án. Az egyházi érdekek az államérdekek fölött voltak még a trianoni Magyarországon is, mivel „királyság” államformában maradtunk, kormányzóságunk alatt is, lévén Szent Koronának egyházi jellege.

Az *Élet* c. vatikáni hírmagyarázó idézve tovább XII. Pius pápát, írja „...a politikai élet síkján kétségtelenül jobban megfelel a mai kor igényeinek, ha a két hatalom világosabban elkülönül egymástól. Kétségtelen, hogy az egyházi nagybirtok akadálya volt a pap és a nép lelki kapcsolatának. Erről különösen az elmúlt hét esztendő tapasztalatai után felesleges is beszélni. A szegény Egyház legszebb feladata az lesz a jövőben, hogy minél több krisztusi embert és magyarabb magyart neveljen a nemzetnek.”

Mint láthatjuk, XII. Pius a mai kor politikai, ill. állami élet igényeit veszi alapul, míg Jaszovszky Főtisztelendő bennünket ma is a Szt. István korába akar visszautasítani. Szt. Istvántól napjainkig változott a korszellem. A fejlődő korszellemmel változott az állami élet is. Nyugat-európai hatalmak cseréltek államformát, s küldték vissza a koronát Rómába, mert az egyházi érdek szembe került az államélet követelményeivel. Az Amerikai Egyesült Államok, vagy pl. Kanada stb., már alakulásuk idejében az államérdeket helyezték előtérbe. Azonban azt mondani, hogy ezek a népek ateisták-pogányok-pápaellenesek, vakmerőség volna. Több templom épült az elmúlt 200 esztendőben, mint az előző évszázadokban együttvéve. Ez az igazság.

Az első világháború kitörésekor Európa kellős közepén, mint politizáló egyházi hatalom, a Habsburg, ill. osztrák-római császárság állott, ill. az Osztrák-Magyar Monarchia. Európa fejlődő államainak útjában volt. Eltették az útból. A Monarchia kebelébe tartozó népek között vesztess az lett, aki továbbra is képviselte a politikai hatalmat gyakorló egyházi érdekeket. Könnyű kitalálni, melyik nép, ha XII. Pius idézett megnyilatkozását ismerjük.

XII. Pius pápa kinyilatkoztatásáról annak idején jómagam írtam cikket, *Egy vatikáni nyilatkozat margójára — A Magyar földbirtok kérdése* címen. Cikkemben feltettem a kérdést, hogy mi lett volna akkor, ha ez a pápai nyi-

latkozat 100 évvel előbb történik, és nem 7 évvel a II. világháború után...? Azt hittem, olyan érdeklődő levelek érkeznek majd, amelyek egészséges vitát indítanak meg 1953 tavaszán. Hiszen jól tudjuk, hogy hazánkban a földkérdés, életkérdés... Bármikor nyerjük vissza szabadságunkat. Jóllehet, hogy kaptam igen számos lelkesen helyeslő levelet, amelyben biztosítottak, hogy imádkoznak XII. Pius pápa — a magyarok legnagyobb pápája, mint írták — egészségéért, életéért stb. Azonban kaptam egy kocsiderék olyan hangon írt levelet is, amelyen hangon most Főtisztelendő Jaszovszky ledorongolta Badiny Jós professzort. Természetesen szerepelt a levelekben a „kommunista-ateista, egyházellenes, pogány” is. Jóllehet éppen XII. Pius pápai kinyilatkoztatását méltattam. Kérdezem, ki a pápaellenes? Ki az egyházellenes? Vagy kérdezem, kik azok, akik pápábbak a pápánál...?

Végül a legegyszerűbben intézték el az egyháziak a pápa kinyilatkoztatását — agyonhallgatták. Pedig lám, az 1952. december 3-án szabad földre került magyarságot is érdekelte volna ez a kérdés — ha nem csalódom.

Szó sincs arról, hogy általánosítani akarjuk az egyháziak tevékenységét nemzeti életünkben. Nagyon jól tudjuk, hogy minden időben voltak az Egyháznak — egyházaknak — kimagasló képviselői hazánkban. A XX. században pl. Prohászka Ottokár, akit minden hivatalos intézkedés nélkül, szentté avatott a dolgozó, verejtékező magyarság felekezeti különbség nélkül. De — éppen Prohászka tündöklően tiszta Isten szolgálata mutatja az érem másik oldalát is. Kérdezzük, nem Prohászka mondja-e hogy — a szegénység orra előtt a tízparancsolatot húzgálják, a gazdagok páncélszekrényeit pedig állami segítséggel őrzik, a nyomor megszüntetésére pedig semmit sem tesznek...?

Nem Prohászka példája mutatja-e, hogy részben túlbuzgóságból, részben meg nem értésből — tévedésből indexre — tiltott olvasmányok listájára tették Prohászka műveinek egy részét, s ott van a mai napig is... az ideológiai Iránytű...! A társadalom-szemlélet, amely 1934-ben jelent meg...!?

A magyar nép mindenkor a legnagyobb tisztelettel vette és veszi körül az egyházak képviselőit. Ez hozzátartozik a magyar szellemiséghez. De elvárja, hogy valóban az Istent szolgálja, valóban a lélek pásztora legyen.